

AHOLIGA XIZMAT KO‘RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI BOSHQARISH MEXANIZMINI EMPIRIK MODELLARINI BAHOLASH

Xushvaxtova Zarnigor Anvar qizi

Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti

Menejment (tarmoqlar va sohalar bo‘yicha) yo‘nalishi magistranti

E-mail: akobirasmira@gmail.com

ANNOTASIYA

Mamlakatimizda aholiga xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirishga qaratilgan maqsadli dasturlarni tizimlashtirish, umumlashtirish va tahlil qilish natijalari, iqtisodiyot va uning alohida sektorlari taraqqiyotiga daxldor qator maqsadli parametrlarni aniqlash va empirik modellarini baholash ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Iqtisodiyotni modernizatsiyalash, ijtimoiy soha, trend modellar, jami xizmatlar.

ABSTRACT

The results of a systematic, generalization and analysis of targeted programs for the development of public services in the country are presented, a number of target criteria related to the development of the economy and its individual sectors are determined, and empirical models are evaluated.

Key words: Modernization of the economy, social sphere, trend models, total services.

Mamlakatni modernizatsiyalash sharoitda, xususan, iqtisodiyotning mintaqaviy tarkibini tubdan takomillashtirish, mavjud tabiiy-iqtisodiy salohiyatdan unumli foydalanish, avvalambor, joylarda aholiga xizmat ko‘rsatish tarmoqlaridagi muammolarni hal qilish asosida turmush darajalarini yanada oshirish, iqtisodiy islohotlarning yangi bosqichida tarkibiy o‘zgartirishlar va iqtisodiyotni

modernizatsiyalash siyosati mintaqalardagi boy meneral xom ashyo, tabiiy va mehnat resurslaridan samarali foydalanishga asoslangan bo'lishi o'ta dolzarb masala hisoblanadi.

Eng asosiy maqsad cho'l zonalarida yashayotgan va faoliyat ko'rsatayotgan aholining xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish orqali turmush darajasini oshirish, uni yangi sifat darajasiga olib chiqish, salbiy iqlim va ekologik oqibatlarni keskin kamaytirishdan iborat¹⁸.

Aholi daromadlari darajasi bilan o'lchanmaydigan xizmatlar ham borki, bugungi hayot tarzini ularsiz tasavvur qilish qiyin. Ijtimoiy xizmatlar: ta'lim, sog'liqni saqlash, suv, kommunal xizmat va issiqlik bilan ta'minlash xizmatlari shunday xizmatlar sirasiga kiradi.

Iqtisodiyotning quyidagi tarmoqlari ijtimoiy soha tarmoqlari jumlasiga kiradi: turarjoy kommunal xo'jaligi, aholiga maishiy xizmat ko'rsatish sohasining ishlab chiqarishga xos bo'lmagan turlari, yo'lovchi transporti, aloqa (ijtimoiy soha tashkilotlari va aholiga xizmat ko'rsatish yuzasidan), suv xo'jaligi (ijtimoiy soha hususida), sog'liqni saqlash, jismoniy tarbiya va ijtimoiy ta'minot, ta'lim, madaniyat va san'at, kredit va davlat sug'urtasi, hokimiyat va jamoat tashkilotlarini boshqarish¹⁹.

Har bir hududning demografik holati va aholi talabidan kelib chiqqan holda turmush sharoitini yaxshilashda ijtimoiy infratuzilmani, jumladan, xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirish uchun muhim zamin yaratadi.

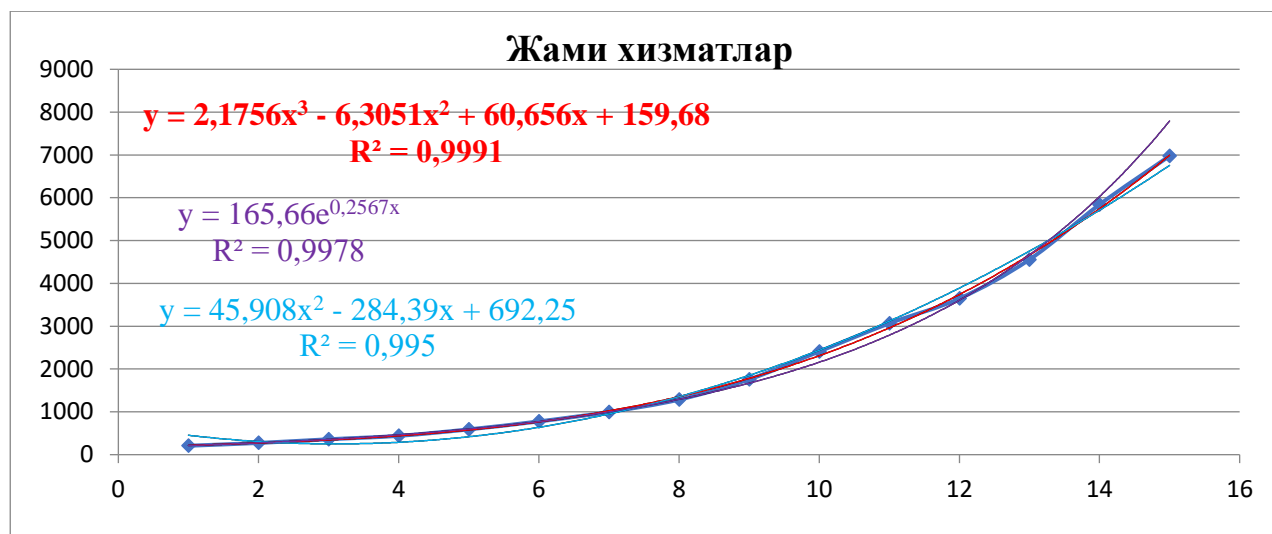
Qashqadaryo viloyati aholisiga xizmat ko'rsatish tarmoqlarining rivojlanish jarayonlarini baholashda trend modellaridan foydalanishni lozim topdik.

Har bir xizmat ko'rsatish tarmog'ini Y deb belgiladik, kuzatuvlar natijasida olingan qiymatlar t vaqt omiliga bog'lagan holda trend modellarini hosil qildik. Statistik ma'lumotlarga (2004–2018 yillar) asoslanib, har bir xizmat ko'rsatish

¹⁸ Маматқулов А. Минтақаларни барқарор ривожлантириш стратегияси. // Иқтисодиёт ва таълим. 2009, №6. 6-б.

¹⁹ Павленко В.Ф. Планирование территориального развития (территориальный аспект планирования). –М.: Экономика, 1984. С.267.

tarmog‘ining bir qancha variantdagi trend modellari hosil qilindi va baholash mezonlari bilan baholab, optimal modellarini tanlab oldik.

1.1 - rasm. Qashqadaryo viloyati aholisiga jami xizmatlar ko‘rsatish hajmining trend modeli²⁰

Viloyat aholisiga jami xizmat ko‘rsatish sohasining trend modellari 1.1-rasmda ko‘rsatilgan. Rasmda ko‘rib turganingizdek, jami xizmat ko‘rsatish sohasining o‘zgarish tendensiyasiga qarab, bir qancha modellari hosil qilingan, bulardan $R^2=0,999$, $F_{hisob}=12987$, $t_{hisob}=113,96$ ($\alpha = 0,05$ bo‘lganda, $t_{jad}=2,1314$, $F_{jad}=2,4034$) ga teng bo‘lgan vaqtda, $y=2,175t^3-6,305t^2+60,65t+159,6$ ko‘rinishdagi regressiya tenglamasini tanlab oldik. Boshqa trend modellari ichida ham adekvat regressiya tenglamalar hosil bo‘ldi, ammo hozirgi vaqtda aloqa va axborotlashtirish xizmati hajmi o‘shishi, olib borilayotgan islohotlarni hisobga olgan holda, trend modellaridan kvadratik regressiya tenglamasini tanlab oldik.

Hosil qilingan trend modellar asosida xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining 5 yillik rivojlanish jarayoni prognozi quyidagicha natijaga erishishi mumkin ekanligini hisoblab chiqdik (1.2 -jadval).

Olingan prognoz natijasi shuni ko‘rsatmoqdaki, viloyat bo‘yicha aholiga jami xizmat ko‘rsatish 2018 yil narxida tahlil qilsak, 2019 yildagiga nisbatan 2020 yilda 1,23 barobarga oshgan, 2019 yildagiga nisbatan 2025 yilga borib 3,46 barobarga oshishi kutilmoqda.

²⁰Muallif ishlanmasi.

Shu bilan bir qatorda xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining rivojlanish tendensiyalarini ham ko‘rishimiz mumkin. Masalan, ta’limga xizmat ko‘rsatish sohasi 2019 yildagiga nisbatan 2020 yilda 1,30 barobarga, 2025 yilga borib esa, 2019 yildagiga nisbatan 4,76 barobarga, sog‘liqni saqlashga xizmat ko‘rsatish sohasi 2019 yildagiga nisbatan 2020 yilda 1,22 barobarga, 2025 yilda 2019 yildagidan 2,91 barobarga oshishi kutilmoqda.

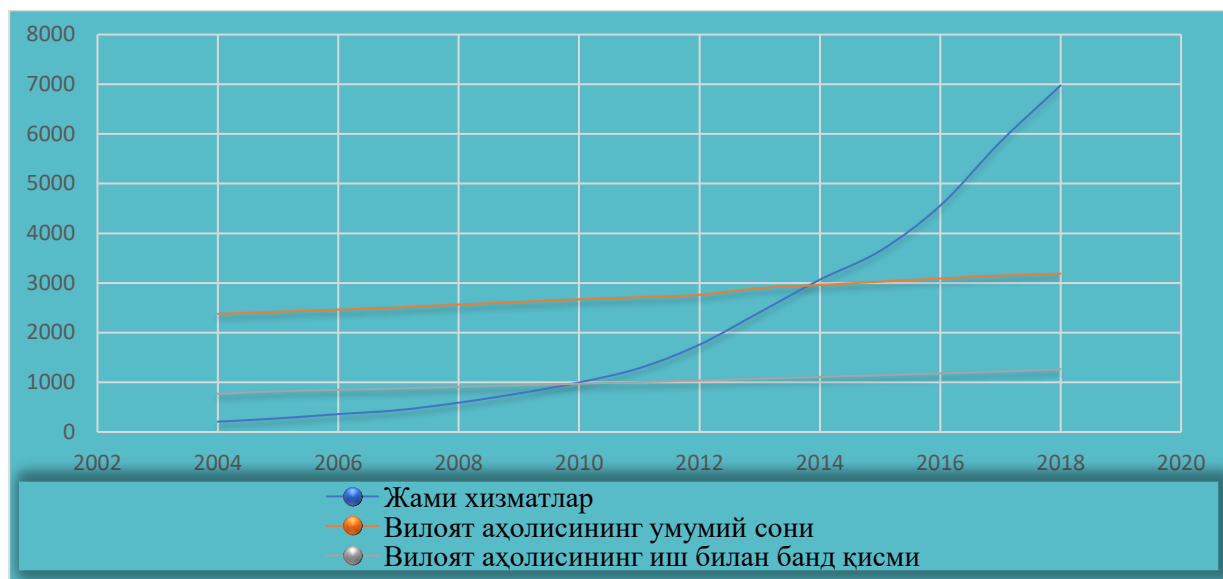
1.2 – jadval

Qashqadaryo viloyatida jami xizmat ko‘rsatish sohasining trend modellar orqali olingan prognozi (mlrd.so‘mda)

Ko‘rsatkichlar	2019 yil	2020 yil	2021 yil	2022 yil	2023 yil	2024 yil	2025 yil
Jami xizmatlar	872 7,1	107 23,4	1316 4,8	1616 5,4	1987 2,9	2447 7,7	302 27,0

Yashash joy va ovqatlanish xizmatlari ko‘rsatish sohasi 2019 yildagiga nisbatan 2020 yilda 1,34 barobarga, 2025 yilga borib esa 2019 yildagiga nisbatan 4,26 barobarga oshishi kutilmoqda. Qolgan xizmat ko‘rsatish tarmoqlarida ham shu kabi o‘shish tendensiyalarini ko‘rishimiz mumkin.

Qashqadaryo viloyati aholisiga xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining rivojlanishini trend modellar orqali ifodalab, shunga amin bo‘ldiki, jami xizmat ko‘rsatish sohasi oshib borayotgan viloyat aholisi soniga nisbatan jon boshiga nisbatan sezilarli darajada o‘shib bormoqda(1.3-rasm).

1.3 - rasm. Viloyat aholisi, uning ish bilan band qismi va jami xizmat ko‘rsatish sohasining o‘zgarish tendensiyasi²¹

Ijtimoiy sohani rivojlantirish va rejalashtirish moddiy ishlab chiqarishga nisbatan ko‘proq hududiy omillar hamda demografik jarayonlarga bog‘liq.

Mehnat bozorini davlat tomonidan tartibga solishda huquqiy, ma‘muriy va iqtisodiy chora-tadbirlar ko‘riladi. Bu usullar ishsizlik darajasini pasaytirish, mehnat resurslaridan samarali foydalanish, mehnat xizmatiga qondirilmagan talabni yo‘qotish, mehnat xizmatiga talab va taklifning eng maqbul nisbatiga erishish maqsadlariga yo‘naltiriladi.

Demografik jarayonlarni o‘rganish hududlarning ijtimoiy rivojlanish sur‘atlari aholining o‘shish sur‘atlariga mos kelishi yoki kelmasligini, xizmat ko‘rsatish tarmoqlarini samarali tashkil qilish, xizmat ko‘rsatishni rivojlantirish orqali aholining mehnatga layoqatli qismining iqtisodiyot tarmoqlarida bandligini bilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Chunki, bunday tahlil mehnat resurslarining hududlar miqyosida qay darajada joylashganligi, shunga binoan ishlab chiqarish yo‘nalishlariga qanday o‘zgartirishlar kiritish, hududlar bo‘yicha ishsizlar sonini aniqlash, hududlarda mehnat birjalarining qanday ahvoldaligi kabi makroiqtisodiy masalalarni o‘rganish uchun zarur.

²¹ Муаллиф ишланмаси.

Bu islohotlarni amalga oshirishda qishloqlarni shaharlashtirish, zamonaviy uy-joylar qurib, obodonlashtirish shaharlashgan hududlar safi kengayishiga, shu tariqa shahar aholisi ko‘payishiga olib keladi.

Aholining bandlik masalasini hal qilish kabi muhim tadbirlardan biri xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirishdir. Amalga oshirilayotgan islohotlar milliy iqtisodiyot samaradorligini va aholi turmush darajasini oshirishga qaratilishi lozim. Uning tarkibiy qismi hisoblangan infratuzilmani rivojlantirish aholi turmush darajasi sifatini oshirish, uning turli talablarini qondirish jarayonidagi muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Маматкулов А. Минтақаларни барқарор ривожлантириш стратегияси. // Иқтисодиёт ва таълим. 2009, №6. 6-б.
2. Павленко В.Ф. Планирование территориального развития (территориальный аспект планирования). –М.: Экономика, 1984. С.267.